

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์เรื่องชีวิตและความตายในพุทธปรัชญาเถรวาทกับทฤษฎีมรณธรรม ในประเด็นที่ว่าด้วย ความหมายของชีวิตและความตาย ลักษณะของชีวิตและความตาย เป้าหมายของชีวิตและความตาย ขบวนการเข้าสู่การเข้าใจชีวิตและความตาย และคุณค่าของชีวิตและความตาย พบว่ามีทั้งประเด็นที่เหมือนกันและแตกต่างกัน สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ทศนะพุทธปรัชญาเถรวาท ชีวิต คือ การประกอบกันของขันธ ๕ และเหตุปัจจัยต่างๆ ก่อให้เป็นรูปร่างขึ้นแล้วสมมุติให้เป็นที่เข้าใจและยอมรับกันโดยเรียกว่า ชีวิต

ธรรมชาติ ตามรูปศัพท์ หมายถึง สภาวะที่เกิดขึ้นเอง มีเอง และเป็นอยู่เองตามเหตุปัจจัย ถ้าเป็นความหมายตามทัศนะของนักปราชญ์ หมายถึง กฎธรรมชาติที่ต้องเป็นไปตามนั้น ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ จะต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ เปลี่ยนแปลงภาวะอยู่เป็นนิตย์ มีความเป็นทุกข์ ทนได้ยาก มีภาวะที่ขัดแย้งในตัวเองและมีภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดและการสลายไป และมีความเป็นอนัตตา ไม่มีรูปร่าง ไม่มีตัวตนที่แท้จริง เพียงแต่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของวัตถุ มีดิน น้ำ ลม และไฟ จึงปรากฏว่าเป็นรูปร่างขึ้น

องค์ประกอบที่สำคัญของชีวิต มีองค์ประกอบใหญ่ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรม กับส่วนที่เป็นนามธรรม อย่างที่เราเข้าใจกันทั่วไปว่า เป็นเรื่องของกายกับเรื่องของจิต องค์ประกอบใหญ่ทั้งสองส่วนนี้ รวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า ขันธ ๕ (The five aggregates) ซึ่งประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ

สภาวะที่มีความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ทำให้สิ่งทั้งหลายมีธรรมชาติไม่เที่ยงแท้ ความไม่เที่ยงแท้นั้น นำไปสู่สภาพที่ขัดแย้ง กดดัน หรือบีบคั้นในตัวเอง สภาพเช่นนี้ สำหรับ

ชีวิต ถือว่าเป็นสภาพที่ทนได้ยาก หรือเป็นสิ่งที่พุทธปรัชญาเถรวาท เรียกว่า “ทุกข์” นี่นับว่าเป็นกฎธรรมชาติที่เป็นสากล ลักษณะสำคัญของกฎธรรมชาติที่กล่าวมาข้างต้นก็คือ ความเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งอันก่อให้เกิดสภาพที่ทนได้ยาก และความปราศจากตัวตนอย่างอิสระ พุทธปรัชญาเถรวาท เรียกสิ่งนี้ว่า สามัญลักษณะ (The common characteristics) สิ่งทั้งหลายรวมทั้งชีวิตมนุษย์และตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาตินี้ ไม่มีข้อยกเว้น คนทั่วไปรู้จักกฎธรรมชาติอันนี้ว่า เป็นกฎแห่ง อนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา แต่พุทธปรัชญาเถรวาท เรียกว่า อนิจจตา ทุกขตา และ อนัตตตา บางทีเรียกลักษณะทั้ง ๓ ประการนี้ว่า ไตรลักษณ์ คือลักษณะหรือสภาพ ที่สิ่งทั้งหลายมีเหมือนกัน เป็นหลักธรรมใหญ่ ๒ หมวด ที่ถือได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปแบบของกฎธรรมชาติ คือ ไตรลักษณ์ และ ปฏิจจสมุปบาท ความเป็นจริงธรรม ๒ หมวดนี้ ถือได้ว่าเป็นกฎเดียวกัน แต่แสดงในคนละแง่หรือคนละแนว เพื่อมองเห็นความจริงอย่างเดียวกัน คือ ไตรลักษณ์ มุ่งแสดงลักษณะของสิ่งทั้งหลายซึ่งปรากฏให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น ในเมื่อสิ่งเหล่านั้นเป็นไปโดยอาการที่สัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อกันตามหลักปฏิจจสมุปบาท ส่วนหลักปฏิจจสมุปบาท ก็มุ่งแสดงถึงอาการที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อกันเป็นกระแส จนปรากฏลักษณะให้เห็นว่าเป็น ไตรลักษณ์

เป้าหมายสูงสุดของชีวิตในทางพุทธปรัชญาเถรวาท คือ การเข้าถึงพระนิพพาน อันเป็นอุดมคติของชีวิต เป็นชีวิตที่มีความสงบเย็นปราศจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง ในแง่ของความเป็นจริง ก่อนที่มนุษย์จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ จะต้องเข้าถึงเป้าหมายในระดับโลกียะก่อน คือเข้าถึงประโยชน์ในปัจจุบันที่เรียกว่า ทิฐฐัมมิกัตถะ และประโยชน์ในภายหน้าที่เรียกว่า สัมปรายิกัตถะ เมื่ออบรมอินทรีย์แก่กล้าตามหลักอริยมรรคแล้ว ย่อมสามารถบรรลุพระนิพพานอันเป็นประโยชน์สูงสุดที่มนุษย์พึงได้รับ กล่าวได้ว่าคำสอนของพุทธปรัชญามีเป้าหมายในการกระทำทุกระดับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าผู้ปฏิบัติมีความสามารถและมีอินทรีย์แก่กล้ามากน้อยเพียงใด

พุทธปรัชญาเถรวาทได้ให้ทัศนะต่อความตาย โดยสื่อผ่านการอธิบายธรรมชาติของมนุษย์และความหมายของชีวิต โดยเห็นว่าการสิ้นสุดทางกายภาพเป็นความจริงในแง่มุมหนึ่ง เพราะพุทธปรัชญาเถรวาทมองว่าทั้งกายและจิตเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างสัมพันธ์กันอย่างสมดุลในกระบวนการชีวิต และในฐานะที่ความตายเป็นความจริงตามกฎธรรมชาติ เพื่อให้มนุษย์ได้เผชิญกับความตายโดยไม่ต้องหวาดกลัวและเข้าใจภาวะความตาย โดยความตายเป็น

ความจริงแท้ที่ต้องตระหนักรู้ขณะชีวิตอยู่และสัมพันธ์กับการเข้าถึงสัจจะชีวิต ความตายตามความหมายของพุทธปรัชญาเถรวาท ก็คือความดับของขันธ ๕ หรือกายกับจิต ส่วนระยะเวลาตั้งแต่การเกิดจนถึงการดับจะครอบคลุมระยะเวลาเท่าใด ย่อมขึ้นอยู่กับว่า เป็นความตายแบบ ขณิกมรณะหรือความขาดแห่งชีวิตดินทรีย์

ลักษณะของความตาย ทศนะพุทธปรัชญาเถรวาท หากสรุปโดยหลักใหญ่แล้ว ผู้วิจัยแบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือ (๑) ลักษณะความตายทางร่างกาย คือ ลักษณะร่างกายไม่มีชีวิตอยู่อีกต่อไป ความตายที่สิ้นสุดของร่างกาย และจิตใจในภพชาติหนึ่งๆ เรียกว่า ชีวิตดินทรีย์หรือความขาดไปแห่งอินทรีย์ หากมีกิเลสอยู่ก็เป็นเชื้อแห่งปัจจัยให้เกิดความสืบเนื่องของชีวิตแห่งภพชาติอื่นต่อไป และ (๒) ลักษณะความตายทางจิต ตามสภาวะธรรม ความตาย คือ จิตจุติ เคลื่อนออกจากร่างกายไปเกิดใหม่ หรือไปปฏิสนธิใหม่ ตามผลแห่งวิบากกรรม เป็นสภาพที่ต้องไปเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ เรียกว่า ขณิกมรณะ

ขบวนการเข้าสู่การเข้าใจความตายทศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทมีวิธีการแสวงหาความจริงที่สอดคล้องกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific method) คือ อริยสัจ ๔ ประกอบด้วยกิจหรือขั้นตอนในการดำเนินการ ๔ ประการ คือ (๑) การกำหนดรู้ทุกข์ (๒) การค้นหาสมุทัย คือ การสืบสวนหาต้นตอของปัญหาเพื่อจะได้แก้ปัญหาได้ตรงจุด (๓) การคาดคะเนถึงสภาวะที่แก้ปัญหาได้ และ (๔) การดำเนินตามมรรค คือ การฝึกฝนปฏิบัติตามมรรควิธีเพื่อให้บรรลุถึงสภาวะไร้ปัญหา เหมือนวิธีการรักษาโรค

คุณค่าของชีวิตและความตายตามทศนะพุทธปรัชญาเถรวาท สะท้อนให้เห็นถึงสัจจะหรือความจริง เชิงนามธรรมว่าความตายเป็นภัยอันใหญ่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ชีวิตไม่แน่นอน ความตายเป็นของแน่นอน ความตายไม่ใช่เป็นแค่วิกฤตของชีวิตเท่านั้น แต่ยังเป็นโอกาสในทางจิตวิญญาณ จิตที่สงบเป็นกุศล ไม่เพียงช่วยให้ตายอย่างไม่ทุกข์ทรมานแล้วยังสามารถนำพาผู้ตายไปสู่สุคติ ยิ่งผู้ใดตายนั้นมีสติสมบูรณ์เต็มที่ เห็นโทษของความยึดติดในสังขารสามารถปล่อยวางได้อย่างสิ้นเชิง ก็จะเข้าถึงความวิมุตติหลุดพ้นได้

ส่วนคุณค่าทางจริยธรรม พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า มรณสติ ช่วยให้ผู้พิจารณาดำเนินชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาท เมื่อเจริญเนื่องนิคัยสามารถละสังโยชน์ได้ มนุษย์สามารถอนุমানถึงความสิ้นสุดการดำรงอยู่ของตนเองที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เหมือนกันกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ทั้งหลาย การเข้าใจความตายย่อมมีผลกระทบต่องานจิตตลอดการดำรงอยู่การเข้าใจความหมาย ที่แท้จริงของชีวิตและความตาย จึงมีความ สำคัญต่อมนุษย์อย่างยิ่ง การ

เข้าใจที่ถูกต้องในชีวิตและความตายจะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ในขณะนี้ แห่งการเผชิญกับความตายแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อทุกขณะของการดำรงอยู่อีกด้วย ถ้ามองในแง่จิตวิทยา การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุด และเป็นความโชคดียิ่งยิ่งโดยธรรมชาติ เพราะการได้กำเนิดมาเป็นมนุษย์เป็น โอกาสที่ดีสำหรับบำเพ็ญบารมีในระดับที่สูงขึ้นไป แต่ชีวิตมนุษย์จะมีคุณค่าและประเสริฐอยู่แท้จริงต้องมีคุณธรรม มีการประกอบกุศลกรรมตลอดชีวิต เพราะการวัดคุณค่าและความประเสริฐของชีวิตมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่ใครมีเวลาอยู่ในโลกนี้ยาวนานที่สุด แต่อยู่ที่การทำความดี

๕.๑.๒ ทศนะกถณมูรติ ไม่ได้นิยามความหมายของชีวิตอย่างตายตัว หรือให้บทสรุปที่แน่นอน แต่ได้แนะนำให้สัมผัสและเข้าใจชีวิตด้วยตนเอง การเข้าใจชีวิตคือการเข้าใจตนเอง เป็นการเรียนรู้ความจริงภายในจิตสำนึกของตนว่าชีวิตประกอบด้วยแง่มุมต่างๆ มากมาย ชีวิตหมายถึงสภาวะบางอย่างซึ่งกว้างขวางและลึกซึ้ง ชีวิตเป็นความลึกลับอันยิ่งใหญ่ เป็นอาณาจักรอันไพศาล กถณมูรติมองชีวิตว่า เป็นสิ่งที่รวมทั้งหมดทุกอย่าง ความเศร้าโศก ความเจ็บปวดความรวดร้อนทรมาน ความเบื่อบาน มโนคติที่ไร้เหตุผล การครอบครอง ความริษยา ความรักความเจ็บปวดแสนสาหัสจากความอ้างว้าง ทั้งหมด คือ ชีวิต

ชีวิตก็เปรียบเสมือนแม่น้ำซึ่งล้นไหลอย่างไม่สิ้นสุด จะแสวงหา จะค้นหา จะมุ่งไปข้างหน้า ท่วมฝั่งและแทรกซึมไปในรอยแยกต่าง ๆ ด้วยน้ำ แต่จิตใจมักจะไมยอมให้สิ่งนี้เกิดขึ้นกับตัวของมันเอง จิตใจจะเห็นว่ามันเป็นอันตรายและเสี่ยงเหลือเกินที่จะอยู่ภายในภาวะของความไม่มั่นคง ดังนั้นมันจึงสร้างกำแพงไว้ล้อมรอบตัวเอง เป็นกำแพงแห่งประเพณี เป็นกำแพงแห่งศาสนา เป็นกำแพงแห่งทฤษฎีทางรัฐศาสตร์และสังคม เป็นกำแพงแห่งครอบครัว ชื่อ ทรัพย์สินสมบัติ ความดีเล็ก ๆ น้อย ๆ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะอยู่ในกำแพงและห่างออกจากกระแสชีวิต ชีวิตคือการเคลื่อนที่ ไม่คงที่ และมันพยายามอย่างไม่หยุดยั้งที่จะซึม ที่จะทำลายกำแพงเหล่านี้ ซึ่งเป็นกำแพงที่ทำให้เกิดความสับสน ความทุกข์ พระผู้เป็นเจ้าใด ๆ ก็ตามที่อยู่ในกำแพง เป็นพระผู้เป็นเจ้าไม่ถูกต้อง และปรัชญาต่าง ๆ ของเขาไม่มีความหมายเลย เพราะว่าลักษณะชีวิตที่แท้นั้นอยู่นอกรั้วประตูนี้นั่น

เป้าหมายชีวิตในทศนะของกถณมูรติ คือ สภาพหลุดพ้นจากพันธนาการทั้งปวงที่อยู่ในขอบเขตของความคิด เป็นเนื้อหาทั้งหมดของจิตสำนึก จุดหมายของชีวิต เป็นชีวิตที่เข้าถึงความจริงโดยตรง การจะเข้าใจอิสรภาพและพันธนาการ ว่าหมายคามอย่างไร เราอาจจะใช้วิธีการเห็นภาพสะท้อนของสิ่งหนึ่ง เพื่อให้เข้าใจอีกสิ่งหนึ่ง นั่นก็คือ หากเราจะ

เข้าใจอิสรภาพได้ดี เราควรเข้าใจก่อนว่าอะไรคือพันธนาการ ตามทัศนะของกฤษฎมูรติ สภาพของอิทธิพลกำหนดซึ่งก่อให้เกิดความแตกแยก ขัดแย้งและสับสนขึ้นมาในจิตสำนึก ชีวิตที่ถูกกร้อยรัดด้วยพันธนาการ ก็คือชีวิตที่ถูกความคิดครอบงำอยู่ มีความแบ่งแยกมีความ สับสนและขัดแย้งอยู่ภายใน สิ่งเหล่านี้เรียกว่าพันธนาการ และการหลุดพ้นจากสิ่งเหล่านี้ได้ หมายถึง การมีอิสรภาพ

ทัศนะความตาย คือ การสิ้นสุดของความคิด เป็นการเริ่มต้นของสิ่งใหม่การตาย ไปของความคิด ก็คือนิรันดร์ภาพของชีวิต จึงต้องมีการสิ้นสุดตลอดเวลา เพื่อให้สิ่งใหม่ได้ เกิดขึ้น สิ่งใหม่ที่ใหม่นั้น ไม่มีความสืบเนื่อง สิ่งใหม่ไม่มีวันอยู่ในขอบเขตของกาลเวลาได้ สิ่งใหม่ อยู่ได้เฉพาะในความตายไปในแต่ละขณะเท่านั้น ยุติความสืบเนื่องของความคิด คือ การตาย

กฤษฎมูรติได้เสนอ สมาธิ ในการเข้าใจโครงสร้างของความคิด สมาธิจะนำมา ซึ่งการยุติความสับสนวุ่นวาย ขัดแย้งภายใน อันความคิดได้ก่อให้เกิดขึ้น และนี่คือเหตุปัจจัย สำคัญที่ทำให้ปัญหาในชีวิตของความเป็นอยู่ของมนุษย์ได้ยุติลง สมาธิเป็นการรู้เท่าทันต่อ ทุกๆความคิด ทุกๆความรู้สึกที่เกิดขึ้น เพียงแต่เฝ้าดูมันและเคลื่อนไหวไปกับมันเท่านั้น ใน การเฝ้าดูคุณจะเริ่มเข้าใจการเคลื่อนไหวทั้งหมดของความคิดและความรู้สึก และการเรียนรู้ เช่นนี้เองความเจ็บจะเกิดได้อย่างแท้จริง สมาธิต้องการจิตที่ว่องไวอย่างน่าอัศจรรย์ สมาธิ เป็นการเข้าใจชีวิตอย่างครบถ้วน สาเหตุของปัญหาชีวิต คือการไม่รู้เท่าทันว่าสภาพอิทธิพล กำหนดเป็นกระบวนการทำงานของความคิดที่เป็นเงื่อนไขให้แก่จิตใจ จึงทำให้ตกอยู่ใน ปัญหาของความขัดแย้งเรื่อยไป และวิถีทางสู่การหลุดพ้นจากปัญหาก็คือ วิถีแห่งสมาธิ มนุษย์ยังมีศักยภาพที่จะมีอิสรภาพ ซึ่งก็คือการหลุดพ้นจากพันธนาการสภาพอิทธิพลกำหนด โดยความคิด การเฝ้าดูและเรียนรู้ความเคลื่อนไหวของความคิดอยู่เสมอ ก่อให้เกิดความเห็น แจ่มในการทำงานของความคิดเป็นการตระหนักรู้โดยถ่องแท้ ความขัดแย้งที่ความคิด ก่อให้เกิดขึ้นภายในจิตใจก็จะยุติลง เป็นการเปลี่ยนสู่สภาวะใหม่ เป็นภาวะของจิตใจที่สงบ มี การตื่นตัวอย่างเต็มเปี่ยม เป็นพลังเคลื่อนไหวที่มีความนิ่งในตัวเอง เป็นการรู้เท่าทันต่อ ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงานตามธรรมชาติของความคิด การรู้เท่าทันต่อ ความคิดนี้จะส่งผลต่อจิตสำนึกและจิตใต้สำนึก เกิดการตื่นรู้เสมอภาวะเช่นนี้เป็นภาวะที่จิตใจ เป็นอิสระ

คุณค่าของชีวิตและความตาย ทัศนะกฤษฎมูรติ สะท้อนให้เห็น ความสัมพันธ์ ของการรับรู้ความจริง ระหว่าง ชีวิต ความตาย และความรัก ว่าเป็นหนึ่งเดียวกัน ทั้งสามสิ่ง

เป็นสัจจะภาวะที่ปรากฏอยู่ทุกขณะของชีวิตมนุษย์ ผู้เป็นอิสระจากอิทธิพลกำหนดเท่านั้นที่จะรับรู้ถึงคุณค่าที่ความตายได้มอบให้ ความตายจึงให้คุณค่าแก่ชีวิต โดยการทำให้มนุษย์รับรู้สัจจะ ว่าความตายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับความจริงที่ดำรงอยู่ อาจกล่าวได้ว่าที่ใดก็ตามมีความจบสิ้นของความคิดสืบเนื่องลงได้อย่างสมบูรณ์ สัจจะย่อมอยู่ที่นั่น เป็นความสดใหม่ทุกขณะของชีวิต

คุณค่าของความตายสะท้อนให้รับรู้ในความรัก ที่ไร้พันธนาการ ไม่หวังผลที่เป็นเงื่อนไขทั้งภายในและภายนอก การจบสิ้นจากความสืบเนื่องทุกรูปแบบที่มีตัวตนเป็นศูนย์กลาง ความรักย่อมบังเกิดขึ้นที่นั่น เนื่องจากความรักเป็นความจริงที่สัมพันธ์กับความตายในปัจจุบันชีวิต

ส่วนคุณค่าความตายเชิงการกระทำที่สนะกฤษฎณมูรติ คือ ความตายส่งผลให้เกิดการกระทำเป็นการเรียนรู้ทุกขณะของชีวิตโดยปราศจากการสั่งสมประ สบการณ์ที่มีเชื้อของตัวตนแฝงอยู่ เพราะความรู้ที่บริสุทธิ์จะไม่มีคำสั่งสม คุณค่าของความตายยังสะท้อนให้เห็นเชิงกระทำภายใน อันเป็นระเบียบสมบูรณ์ ส่งผลให้ความเป็นหนึ่งเดียวกับการกระทำภายนอก เป็นการกระทำได้อย่างแท้จริง เป็นภาวะที่ปราศจากความรุนแรงทุกรูปแบบภายในจิตใจไม่มีแรงขับเคลื่อนของความปรารถนา เจตจำนงภายใน อยู่เหนืออิทธิพลจากความสืบเนื่องทางความคิด ถือว่าเป็นคุณค่าของความตาย เป็นการเรียนรู้ทุกขณะของชีวิต โดยปราศจากการสั่งสมประ สบการณ์ที่มีเชื้อของตัวตนแฝงอยู่ เพราะความรู้ที่บริสุทธิ์จะไม่มีคำสั่งสม คุณค่าของความตายยังสะท้อนให้เห็นเชิงกระทำภายใน อันเป็นระเบียบสมบูรณ์ส่งผลให้ความเป็นหนึ่งเดียวกับการกระทำภายนอก เป็นการกระทำได้อย่างแท้จริง

๕.๑.๓ เปรียบเทียบมโนทัศน์เรื่องชีวิตและความตายในพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฤษฎณมูรติ พบว่า

มโนทัศน์เรื่องชีวิตและความตายในพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฤษฎณมูรตินั้น ในด้านความหมายของชีวิตและความตายมีลักษณะเหมือนกันในแง่ที่ว่า ชีวิตคือการดำรงอยู่และสิ่งทั้งหลายอิงอาศัยซึ่งกันและกันตามเหตุปัจจัย ประกอบด้วยการบูรณาการที่ทำให้ชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ ส่วนความตายที่เป็นจุดสุดท้ายของชีวิตเป็นภาวะที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การดับลงของร่างกายเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ความตายแบบขณิกมรณะเป็นไปอยู่ตลอดเวลา เป็นการดับแห่งรูปนามทุกขณะแห่งสังขารธรรมตอนมีชีวิตอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับกฤษฎณมูรติกล่าวว่า การมีชีวิตอยู่ก็คือการตาย ทั้งสองสิ่งนี้แยกจากกันมิได้ เมื่อมีชีวิตก็มี

การตาย มีการเคลื่อนไหวไม่คงที่ แต่มีความแตกต่างกันในแง่ที่ว่า พุทธปรัชญาเถรวาท กำหนดสภาพความเป็นชีวิตของมนุษย์ไว้ว่า ชีวิตคือขันธ ๕ ตามหลักพุทธธรรม ชีวิต คือ ผลรวมขององค์ประกอบ ๕ อย่าง มารวมตัวกันเข้าเรียกตามภาษาธรรมะ ว่าขันธ ๕ ส่วนความตาย ตามความหมาย ของพุทธปรัชญาเถรวาท คือความดับของขันธ ๕ หรือกายกัมมจิต การตายโดยสรีรมีสองประการหลัก คือส่วนประกอบของขันธ ๕ ดับลง และการดับแห่งรูปนาม ทุกขณะแห่งสังขารธรรมตอนมีชีวิตอยู่ แต่ในทัศนะของกฤษฎมูรติไม่นิยามความหมายชีวิต และความตายที่เป็นบทสรุปตายตัว เขากล่าวว่าการมีชีวิตอยู่ก็คือการตาย ชีวิตคือสิ่งที่รวมทุกอย่าง ความเศร้าโศก ความเบื่อกวน มโนคติไร้เหตุผล ความรัก ทั้งหมดคือชีวิต ส่วนความตาย คือ ตายไปจากทุกสิ่ง รูปแบบ ความสับสนเนื่อง ตายจากสรรพสิ่งที่เรารู้จัก ชีวิต ความรัก และความตาย อยู่ร่วมกันเสมอ มันมิใช่สามสิ่งที่แตกต่างกัน

ในด้านลักษณะของชีวิตและความตาย ทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาทที่เหมือน กับกฤษฎมูรติ คือ สิ่งทั้งหลายมีอยู่ในรูปของกระแส ส่วนประกอบของแต่ละอย่างๆล้วนประกอบขึ้นจากส่วนประกอบอื่นๆ ย่อยลงไป แต่ละอย่างไม่มีตัวตนของตัวเองเป็นอิสระและเกิดดับต่อกันไปเสมอ ไม่เที่ยง ไม่คงที่ กระแสนี้ไหลเวียนหรือดำเนินต่อไป เพราะส่วนประกอบทั้งหลายมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์อาศัยซึ่งกันและกัน พุทธปรัชญาเถรวาท เรียกรูปแบบนี้ว่า ไตรลักษณ์ และ ปฏิจจสมุปบาท ส่วนความตาย คือ ความจริงอย่างหนึ่งในอริยสัจ ความตายที่เป็นจุดสุดท้ายของชีวิตเป็นภาวะที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การดับลงของร่างกายเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เป็นอีกข้อเท็จจริงหนึ่งทางกายภาพ ทัศนะกฤษฎมูรติ ก็เป็นภาวะที่เป็นข้อเท็จจริงหนึ่งเช่นกัน ความตายในฐานะการมีชีวิตอยู่กับปัจจุบันขณะ คือ ความตายและการมีชีวิตอยู่มีความสัมพันธ์กันเหมือนว่าทั้งสองสิ่งเป็นภาพสะท้อนของกันและกัน ไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันได้ กฤษฎมูรติ เห็นว่าส่วนของการมีชีวิตอยู่และส่วนของความตาย เป็นสองสิ่งที่มีได้แยกขาดออกจากกัน ตามทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท เรียกความตายเช่นนี้ว่า ขณิกมรณะ แต่ทั้งสองทัศนะก็มีความแตกต่างกัน คือ พุทธปรัชญาเถรวาทอธิบายลักษณะของชีวิตและความตายในเชิงที่มีบทสรุปที่แน่นอน ทรงแสดงไตรลักษณ์ ว่า สรรพสิ่งย่อมมีลักษณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปตามหลักแห่งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือ ไม่เที่ยงเป็นทุกข์และมีใจตัวตน แสดงปฏิจจสมุปบาท หรือทฤษฎีสาเหตุสัมพันธ์ ว่า การเกิดกับดับของสิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามหลักอิทัปปัจจยตา คือเหตุปัจจัยอาศัยกันเกิดขึ้นแบบลูกโซ่ ในลักษณะเป็นวงจรรหาเบื่องต้นและเบื่องปลายหรือที่สุดไม่พบ ผลที่เกิดจากสาเหตุอันหนึ่ง ย่อมเป็น

สาเหตุให้เกิดสิ่งอื่นอีกต่อไป ทักษะความตาย สรุปลแล้วเป็น ๒ อย่าง คือ (๑) ลักษณะความตายทางร่างกาย คือ ลักษณะร่างกายไม่มีชีวิตอยู่อีกต่อไปหรือเรียกว่าความขาดแห่งชีวิตดิณทรีย์ และ (๒) ลักษณะความตายทางจิตตามสภาวะธรรม เรียกว่า ขณิกมรณะ การตาย คือ จิตจุติ เคลื่อนออกจากร่างกายไปเกิดใหม่หรือไปปฏิสนธิใหม่ตามผลแห่งวิบาก กรรม เป็นสภาพที่ต้องไปเวียนวายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ตามเหตุปัจจัย ส่วนความตายในทักษะกฤษฎณมูรติ เป็นภาวะที่เป็นข้อเท็จจริงที่ต้องรับรู้เอง มากกว่าการให้บทสรุปทางความเชื่อเดิมที่มนุษย์ยึดติดอยู่ เนื่องจากลักษณะความตายเป็นภาวะไร้ความสืบเนื่อง ความหมายของความตายในประเด็นนี้ หมายถึง “สิ่งใหม่” ในแง่ของการรับรู้ด้วยประสบการณ์ตรง เป็นภาวะที่สิ้นสุดอิทธิพลกำหนดของความคิด เป็นผลมาจากการยุติความคิด ที่ปรารภณา จะสืบต่อประสบการณ์ที่เป็นตัวตน

ด้านเป้าหมายของชีวิตและความตาย พุทธปรัชญาเถรวาทและกฤษฎณมูรติ มีทักษะเหมือนกัน คือ ต้องการมีอิสระในชีวิตปราศจากภาวะบีบคั้นทั้งทางกายและทางจิต ทักษะพุทธปรัชญาเถรวาท เป้าหมายสูงสุด คือ นิพพาน คือ ความสิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ ความสิ้นค้นหา จุดจบของทุกข์ ความดับแห่งภพ นิพพานเป็นความจริงสูงสุดจะหยั่งรู้ได้ด้วยปัญญาจักขุ ไม่สามารถรู้ได้ด้วยสัญชาตญาณ หรือการอนุมานด้วยเหตุผลใดๆ จึงต้องอาศัยประสบการณ์ตรง ส่วนกฤษฎณมูรติ เป้าหมายสูงสุด เรียกว่า อิสรภาพ คือ การหลุดพ้นจากการถูกกำหนดจากความคิดและเงื่อนไขทั้งปวง ที่ความคิดก่อให้เกิดขึ้น ไม่หมกมุ่นอยู่สิ่งใดปัญหาใด การไม่ตกอยู่ในภาวะเจตจำนง คือ การแสดง ออกของจิตที่ถูกอิทธิพลกำหนด อีสรภาพจะปรากฏขึ้นเมื่อจิตว่างจากความคิดเท่านั้น จึงเป็นภาวะที่ต้องสัมผัสด้วยตัวเองเท่านั้น แต่ทั้งสองทักษะก็มีความแตกต่างกัน คือ การดำเนินการ เพื่อบรรลุเป้าหมายในชีวิต พุทธปรัชญาเถรวาทมีวิธีปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงเป้าหมายของชีวิต คือ ดำเนินตามวิถีอริยมรรค ไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม และอบรมจิตให้บริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย หลักความประพฤติดังกล่าวนี้ เป็นวิธีการดำเนินชีวิตที่ดีเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ ส่วนทักษะกฤษฎณมูรติไม่มีบทสรุปหรือรูปแบบที่แน่นอนตายตัว เขาเสนอวิถีทางสู่การหลุดพ้นจากปัญหา คือ วิถีแห่งสมาธิ มนุษย์มีศักยภาพที่จะมีอิสระภาพ ซึ่งก็คือ การหลุดพ้นจากพันธนาการสภาพอิทธิพลกำหนดโดยความคิด การเฝ้าดูและเรียนรู้ความเคลื่อนไหวของความคิดอยู่เสมอ ก่อให้เกิดความเห็นแจ้งในการทำงานของความคิด เป็นการรู้เท่าทันต่อข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ในกระบวนการทำงานตามธรรมชาติของความคิด การรู้เท่า

ทันต่อความคิดนี้จะส่งผลต่อจิตสำนึกและจิตใจสำนึก เกิดการตื่นรู้เสมอ ภาวะเช่นนี้เป็นภาวะที่จิตใจเป็นอิสระ

ด้านขบวนการเข้าสู่การเข้าใจชีวิตและความตาย พุทธปรัชญาเถรวาทและกฤษฎมูรติ ทัศนะเหมือนกัน คือ พิจารณาความตายอย่างรู้เท่าทันความจริง พุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวว่าจงอย่าประมาทในการดำเนินชีวิตตลอดเวลาที่ใช้ชีวิต เจริญมรณสติ พิจารณาความตาย อย่างรู้เท่าทันความจริงของชีวิต และประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักอริยมรรค เจริญวิปัสสนาเพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริงตามธรรมชาติ กำหนดรู้ทุกข์ สืบสวนหาต้นตอของปัญหา คาดคะเนถึงสภาวะที่แก้ปัญหาคำแนะนำตามอริยมรรค สอดคล้องกับทัศนะกฤษฎมูรติ คือ วิธีการต่างๆ ที่ต้องทำอย่างตั้งใจจริงและจริงใจต่อตัวเองคือฝึกสังเกตตัวเองตามที่เป็นจริง การสังเกตกระบวนการของชีวิตในแต่ละวัน แห่งการดำรงอยู่ คือ การสะท้อนของการเข้าสู่การเข้าใจความตายในปัจจุบันชีวิต และก่อนอื่นจะ ต้องเป็นอิสระจากความคิด และอิสรภาพนี้ไม่อาจบรรลุได้โดยความคิด หากบรรลุได้โดยการทำภาวนา คือ การเอาใจใส่ในการดำเนินไปของสรรพสิ่งอย่างมีสติรู้ตัว ไร้การเลือก ทั้งเสียงร้องของนก และดิ่งลึกไปกว่านั้นเป็นความมีสติรู้ตัวทั่วพร้อม ซึ่งเป็นการเข้าใจต่อทั้งหมดของชีวิต ซึ่งเป็นการเข้าใจต่อทั้งหมดของชีวิต ซึ่งเหมือนกับการเจริญสติ และวิปัสสนา ของพุทธปรัชญาเถรวาท แต่ทั้งสองทัศนะแตกต่างกันด้านวิธีการปฏิบัติ ทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท มีขบวนการเข้าสู่การเข้าใจชีวิตและความตายที่เป็นหลักคำสอนอันสามารถพิสูจน์ได้ เหมือนกันกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ อันได้แก่ อริยสัจ ๔ ส่วนทัศนะของกฤษฎมูรติเขาปฏิเสธบทสรุปและวิถีปฏิบัติในรูปแบบ เพราะความตายเป็นสิ่งไม่รู้ เป็นสิ่งใหม่ ส่วนรูปแบบเป็นสิ่งเก่า สิ่งเก่าจึงไม่สามารถรับรู้สิ่งใหม่ได้ และการเข้าใจชีวิตก็คือการเข้าใจความตาย การจะเข้าใจชีวิตได้ต้องละทิ้งรูปแบบทั้งหมด แล้วเฝ้าสังเกตอย่างตั้งใจ ความเข้าใจชีวิตและความตายจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อจิตใจหยั่งรู้ ในสิ่งที่เป็นอยู่อย่างจับปล้นทันทีเท่านั้น เป็นภาวะแห่งการมีสติอย่างสมบูรณ์ในทุกสิ่งและประจักษ์ความจริงของความตายโดยไม่ต้องอาศัยบทสรุปใดในความคิดเลย

ในด้านคุณค่าของชีวิตและความตาย พุทธปรัชญาเถรวาท เห็นว่า คุณค่าของชีวิตและความตายสะท้อนให้เห็นถึงสัจจะหรือความจริง เชิงนามธรรมว่าความตายเป็นภัยอันใหญ่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ชีวิตไม่แน่นอน ความตายเป็นของแน่นอน ความตายไม่ใช่เป็นแค่วิกฤตของชีวิตเท่านั้น หากยังเป็น โอกาสในทางจิตวิญญาณ จิตที่สงบเป็นกุศล ไม่เพียงช่วยให้

ตายอย่างไม่ทุกข์ทรมานแล้วยังสามารถนำพาผู้ตายไปสู่สุคติ ยิ่งผู้ใกล้ตายนั้นมีสติสมบูรณ์ เต็มที่ เห็นโทษของความยึดติดในสังขาร สามารถปล่อยวางได้อย่างสิ้นเชิง ก็จะเข้าถึงความ วิมุติหลุดพ้นได้ กถุณณมูรติ ก็มีทัศนะเหมือนกัน คือ คุณค่าของชีวิตและความตายสะท้อนให้เห็น ความสัมพันธ์ของการรับรู้ความจริง ระหว่าง ชีวิต ความตาย และความรัก ว่าเป็นหนึ่ง เดียวกัน ทั้งสามสิ่งเป็นสัจจะภาวะที่ปรากฏอยู่ทุกขณะของชีวิตมนุษย์ ผู้เป็นอิสระจากอิทธิพล กำหนดเท่านั้นที่จะรับรู้ถึงคุณค่าที่ความตายได้มอบให้ ส่วนคุณค่าทางจริยธรรม พุทธปรัชญา เห็นว่า มรณสติ เมื่อเจริญเนื่องนิยต์สามารถละสังโยชน์ได้ มนุษย์สามารถอนุมานถึงความ สิ้นสุดการดำรงอยู่ของตนเองที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เหมือนกันกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ทั้งหลาย การเข้าใจความตายย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตตลอดการดำรงอยู่การเข้าใจความหมาย ที่แท้จริงของชีวิตและความตาย จึงมีความ สำคัญต่อมนุษย์อย่างยิ่ง การเข้าใจที่ถูกต้องในชีวิต และความตายจะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ในขณะนาที แห่งการเผชิญกับความตายแล้ว ยังเป็น ประโยชน์ต่อทุกขณะของการดำรงอยู่อีกด้วย สอดคล้องกับกถุณณมูรติ คือคุณค่าของความ ตายส่งผลให้เกิดการกระทำเป็นการเรียน รู้ทุกขณะของชีวิตโดยปราศจากการสังสมประ สบ การณ์ที่มีเชื่อของตัวตนแฝงอยู่ เพราะความรู้ที่บริสุทธิ์จะไม่มีการสังสม คุณค่าของความตาย ยังสะท้อนให้เห็นเชิงกระทำภายใน อันเป็นระเบียบสมบูรณ์ ส่งผลให้ความเป็นหนึ่งเดียวกับการ กระทำภายนอก เป็นการกระทำอย่างแท้จริง แต่ทัศนะทั้งสองก็มีความแตกต่างกัน พุทธ ปรัชญาเถรวาทเห็นว่า คุณค่าของชีวิตและความตายสะท้อนให้เห็นสัจจะธรรม คือ ความจริง เชนามธรรมว่าชีวิตนี้น้อยนิจการจะ ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ มีชีวิตที่สมบูรณ์เป็นของยาก การจะ บรรลุเป้าหมายสูงสุดต้องอาศัยชีวิต และความตายเป็นภัยอันใหญ่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เป็น ของแน่นอน และ ความตายไม่ใช่เป็นแค่วิกฤตของชีวิตเท่านั้น ยังเป็น โอกาสในทางจิต วิญญูณ ด้วยพุทธปรัชญาเถรวาทเชื่อว่าจิตที่สงบเป็นกุศล นำพาผู้ตายไปสู่สุคติ เข้าสู่ภพภูมิที่ ดีกว่าเดิม ยิ่งผู้ใกล้ตายนั้นมีสติรู้แจ้งสภาวะตามความเป็นจริงเต็มที่ เห็นโทษของความยึดมั่น ถือมั่นในสังขารหรือความสำคัญมั่นหมายในตัวตนจนสามารถปล่อยวางได้อย่างสิ้นเชิง ก็จะ เข้าถึงจุดหมายสูงสุด คือ นิพพานได้ ส่วนทัศนะกถุณณมูรติ คือ ความดีที่แท้จริงจะต้องไม่ เป็นเงื่อนไขจากการถูกความคิดครอบงำเมื่อยุติรูปแบบความคิดสืบเนื่อง สัจจะย่อมอยู่ที่นั่น เป็นความสดใหม่ทุกขณะของชีวิตปัจเจกบุคคล เมื่อยุติรูปแบบความคิดสืบเนื่อง สัจจะย่อมอยู่ ที่นั่น เป็นความสดใหม่ทุกขณะของชีวิตปัจเจกบุคคล ความตายให้คุณค่าแก่ชีวิต โดยการทำให้มนุษย์รับรู้สัจจะ ว่าความตายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับความจริงที่ดำรงอยู่ คุณค่าของ

ความตายที่สะท้อนให้เห็นถึงความรักในความสัมพันธ์ของชีวิตที่เต็มไปด้วยปัจจุบัน ความตายสะท้อนให้เห็นถึงความรัก และความรักมิใช่เกิดจากความทรงจำ หรือความปรารถนาอย่างแรงกล้าในความรู้สึก และไม่ใช่อารมณ์ความรู้สึก แต่ความรักจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเข้าใจชีวิตและความตายเท่านั้น ดังนั้น คุณค่าของชีวิตและความตายที่ชนะของกฤษฎมูรติจึงมีคุณค่าในปัจจุบันเท่านั้น เพราะเขาปฏิเสธความสับสนเนื่องจากรูปแบบ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัย มโนทัศน์เรื่องชีวิตและความตายในพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฤษฎมูรติ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกหลายประเด็นที่น่าจะนำไปศึกษาวิจัยเพิ่มเติม คือ

- (๑) การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาวิเคราะห์สุนทรียในความตาย
- (๒) การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเจตจำนงของกฤษฎมูรติกับค่าน้ำ
- (๓) การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวิปัสสนาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฤษฎมูรติ